

Het ondergrondse leven

NRC Handelsblad, 13-05-1983

Henk Lagerwaard

De Franse tuin van Nicolette Smabers is een opmerkelijk boek over de jeugd van een meisje aan het begin van de jaren vijftig. Opmerkelijk door de geheimzinnige, ingehouden sfeer die er uit spreekt, de zorgvuldige stijl en de fragmentarische opbouw. De ruim honderd pagina's van het boek zijn verdeeld in vijf hoofdstukken die bij elkaar maar liefst achtentwintig afzonderlijke verhaaltjes tellen. De versnippering zet zich nog verder voort in de stukjes zelf die niet zelden een collage vormen van losse, slechts associatief samenhangende passages. In het eerste hoofdstuk, De Franse tuin, komt de rijke verbeeldingswereld van het meisje in alle kleur aan bod. Het is een bizarre wereld, beheerst door onbegrip, door objecten en woorden die nog niet hun gangbare betekenis hebben gekregen. "Buitenlander" is zo'n woord dat het meisje in verlegenheid brengt, of, nog verwarrender voor haar. "Fransen", wie of wat zijn Fransen? Ze ziet een soort geesten voor zich: "De Fransen leefden onder de grond en dat was altijd zo geweest. 's Nachts kwamen ze naar boven. Alleen 's nachts. Langzaam gingen de deksels van de putjes op de stoepen en de straat open, de ronde putjes, de ovale, de vierkante langs de stoepwand. De Fransen kringelden omhoog, blauwig en vormeloos, flarden mist en vreemd gesis. Eenmaal in de buitenlucht vulden ze zich op en dat was het moment, want pas als de Fransen zichopgevuld hadden, konden ze zingen, dansen en eten. Daarvoor niet. Daarvoor waren ze nog-niet , geboren, niet-geboren of niet-begonnen. Begonnen. Zolang ze niet begonnen waren deden ze niets en ook geen kwaad, ze leefden wel maar wisten dit zelf niet." Het meisje heeft een sterk besef van leven onder de grond, in de aarde, waar zich allerlei duistere taferelen afspelen; een wirwar van I ongedierte, plantewortels, kabels en buizen. Tegenover de Fransen die het meisje vereenzelvigd met vuil en dreiging, staat de "Javaanse prinses" die in haar fantasie het liefelijke en het mooie vertegenwoordigt. De twee hoofdstukken die beide "Sperrgebiet" heten, zijn alledaagser van onderwerp: de wijk waar het meisje woont - op de grens van Den Haag en Scheveningen-, haar buurgenoten, het ouderlijk huis, rituelen voor het slapengaan en de tweedehands kleren die ze tot haar afschuw moet dragen. Het laatste hoofdstuk "Sphinx Maastricht", wordt gedomineert door de vader van het meisje, een oud-Indieganger die aan zijn stoel is gekluisterd vanwege zijn slechte hart. Een in zichzelf gekeerde man, saai en sloom als zijn hobby: het verzamelen van postzegels. Hij is

volkomen vervreemd van zijn kinderen die hem, uit angst voor de definitieve hartklap, voortdurend moeten ontzien.

Mooi is het verhaal waarin het meisje met haar vader in de kamer zit en hem tersluiks gadeslaat.

"Het was alsof een van ons beiden daar niet was. Hij zag me niet en hoorde me niet. De radio hoorde hij wel." Dan geeft vader voor het meisje onbegrijpelijk commentaar op de nieuwsberichten, plat commentaar vol bittere grappen waar hij zelf hard om moet lachen.

"Mam, hij lacht weer zo." Ik gleeed van mijn stoel af en rende de keuken in. "Pa lacht weer zo." Mijn moeder haastte zich de keuken uit, de ouderlijke slaapkamer in en bevochtigde de punt van een handdoek met water en een scheutje 4711." Toch was vader vroeger anders, weet het meisje, ze heeft een foto waarop haar vader en moeder in tennistenue staan afgebeeld.

Ze peinst: "Had ik mijn vader ooit zien rennen, een bal zien slaan, werpen? Nooit. En nooit had ik hem een sprint, een sprintje zien maken; zelfs geen sukkeldrafje, of een sprongetje...

Een sprongetje waar een korte aanloop aan vooraf had moeten gaan, dat zou heel mooi zijn geweest. Al was het maar een lag hekje geweest." Een wat losstaand hoofdstuk is

"Vertellingen van de rode olifant" dat bestaat uit sprookjes die het meisje, in gezelschap van broer en zus, te horen krijgt van een oude man uit de buurt, bij wie ze 's zondags vaak op bezoek gaan. Vreemde sprookjes waarin uiteenlopende personages als Sneeuwwitje en Tom Poes in n groots verband worden gebracht. De Franse tuin is een uitzonderlijk boek binnen de categorie literatuur over kindertijd en jeugd. Het drijft niet op anecdoten, laat staan op anecdoten van het type "dekselse schavuitenstreken"; daarbij is het meisje getekend als een echt kind, heel anders dan de onwaarschijnlijk rationele wijsneuzen die in dergelijke literatuur nogal eens opduiken. Een echt kind, levend in het randgebied tussen verbeelding en werkelijkheid, waar levenloze voorwerpen verpersoonlijkt worden, waar het denken trapsgewijs traag maar heel logisch verloopt en waar alles wat gezien of gehoord wordt met grote soepelheid van geest zijn eigen plaats krijgt toebedeeld. Een boeiend schimmenrijk.